

Hans Liman

REGISTERBLAD

1986-09-30

2008-09-16 Delvis reviderad/Jens Johannesson.

RIKSINTRESSANT NATURMILJÖ, ÖSTERGÖTLANDS LÄN

Nr NRO 050 67, YXNINGEN-BORKHULT

ÅTVIDABERGS OCH VALDEMARSVIKS KOMMUNER

KARTA: 8G SV, 8G SO

MITTPUNKT: 8G 2g 11

AREAL: 4 500 ha varav

SMHI S 646193 153842

2 900 ha vatten

NATURGEOGRAFISK REGION: 13 Sydsvenska höglandets centrala och östra delar.

INTRESSEASPEKTER: G, L, O

URVALSKRITERIER: A

VÄRDEOMDÖME: Sjön har mycket hög vattenkvalitet och en intressant relik fauna. De mäktiga landformerna, den ovanliga insjöskärgården, sjöns karga omgivningar bildar tillsammans med den mångformiga fågelfaunan en utomordentligt värdefull och mycket skyddsvärd naturmiljö. Borkhultsdalgången med sina höga naturvärden ligger väster om sjön och utgör en fortsättning på den förkastningsspricka i vilken sjön ligger.

OMRÅDETS HUVUDDRAG:

Yxningen

Sjön Yxningen är belägen i ett bäcken betingat av flera sprickdalar. Det största uppmätta djupet i sjön är 84 m, vilket innebär att botten ligger ca 45 m under havsytan. Stränderna är branta och reser sig på många ställen lodrätt ur vattnet. Nivåskillnaderna kan vara upp till 70 m. Till följd av detta finns ett flertal goda utsiktspunkter runt sjön. I Yxningen finns en intressant insjöskärgård med drygt 90 öar och skär.

Yxningen är ett bra exempel på en näringsfattig sjö. Den har ett mycket klart och kallt vatten. Temperaturen i botten-skiktet (på ca 60 m djup) håller sig kring + 4 grader C oberoende av årstid och lufttemperatur. Siktdjupet har uppmätts till 6,8 m. Yxningen hyser fem s k glacialmarina relikter. Hornsimpå är den enda fiskarten. De övriga relikterna är pungräka samt tre arter märlor (*Pontoporeia affinis*, *Pallasea quadrispinosa* och *Limnocalanus macrurus*). Fiskfaunan innefattar tjugo arter. Förutom de vanliga fiskarterna gädda, abborre, lake och ål finns bäcknejonöga, nissöga och stensimpa.

Till följd av de bergiga, jordartsfattiga och branta stränderna finns en artfattig och karg vegetation. Barrträd och då främst tall karakteriserar stränderna kring sjön. Bergskrönen är bevuxna med hållmarkstallskog som på flera platser är orörd. Skogen i branter och på öar utgörs i huvudsak av tall. Kalavverknings har skett inom begränsade områden. Murgröna växer på tre lokaler i anslutning till sjön, beståndet vid Äppelholm är det största. Kulturmarkerna är sparsamt företrädade kring sjön. Vid Fällingebergsviken finns hassellundar.

Fågellivet i och i anslutning till sjön är artrikt om än inte så individrikt. På flera platser i branterna kring sjön häckar korp och fram till 1955 fanns här också pilgrimsfalk. Uv förekommer. Till området häckfåglar hör både bivrak, fiskgjuse och lärkfalk. På Storön i västra Yxningen finns sedan 1966 en hägerkoloni med ett 20-tal par. Häradsö och Boviksholmarna med omgivande öar och skär hyser ett omfattande fågelliv med följande häckfåglar: storskrak, småskrak, fisktärna, gråtrut och 6-7 par storlommar. På öarna och utmed stränderna förekommer också gräsand, kricka, fiskmås och drillsnäppa. Trots att Yxningen är en utpräglad näringsfattig sjö så finns i östra delen smärre vassvikar. Här uppträder en del slättsjöfågel, arter som skäggdopping, sävsparv, rörsångare och knölsvan.

Borkhultsdalgången

Sjön Yxningens stora djup har uppkommit genom en förkastningsspricka i nordväst-sydostlig riktning. I dess förlängning finns en mycket markant sprickdal som sträcker sig väster om sjön mot Borken förbi Borkhult. I Borkhultsdalgången höjer sig berget högt över dalbotten. Dalgången är, främst i den västra delen, utfylld med isälvsmaterial som bildar ett småkuperat landskap. Nere i dalgången dominerar åker- och betesmark. Borkhultsån har i öster ett meandrande ålopp.

I branterna och nedanför berget i Borkhultsdalgången är lövinslaget stort, bland annat finns här ekdominerade områden med mycket gamla ekar. Yngre, men för framtiden värdefulla ekar, finns också spritt i dalgången. Mot Yxningen, söder om ån, ligger flera skarpt markerade lövbevuxna moränhöjder. I denna östra del av området finns spår efter ett äldre kulturlandskap i form av fossila åkrar. Från lövbestånden mellan ån och vägen vid bruksruinerna finns rapporter om hasselsnok. Och i anslutning till det av isälvsavlagring utfyllda området i väster har sandödlå påträffats. Ekoxe har påträffats på flera platser kring Borkhult.

FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR ATT OMRÅDETS NATURVÄRDEN SKALL

BIBEHÅLLAS: Naturvärdena kommer att bestå om området undantas från ingrepp som t ex föroreningsutsläpp i sjön; bebyggelse, friluftsanläggningar samt skogsavverkning på höjder i branter och på öar.

PLANERING OCH SÄKERSTÄLLANDE: Länsstyrelsens naturvårdsplan 1983: Valdemarsviks kommun nr N 7, Åtvidabergs kommun nr N 37. Naturvärdesklass I.

Åtvidabergs kommunöversikt 1981: N 37 med riktlinjen: Inom området kan särskilda krav ställas på byggnads placering , utformning, form, material och färg.

Valdemarsviks kommunöversikt 1977:R 3 med riktlinjen: Större grupp eller enstaka hus avskilt från befintlig bebyggelse bör undvikas. Byggnadslov kan nekas med stöd av 29 och/eller 56 §§ BS.

Naturvårdsprogram för Åtvidabergs kommun.

En del av området är skyddat som naturreservat bildat 2006; Hästenäs kyrkoskog. Flera andra naturreservat, biotopskydd och naturvårdsavtal gränsar till sjön.

OMRÅDET BERÖR RIKSINTRESSANT KULTURMILJÖ: -

OMRÅDET BERÖR RIKSINTRESSANT FRILUFTSMILJÖ: -

OMRÅDET INGÅR ÄVEN I: -

REFERENSER: Länsstyrelsen i Östergötlands län: Natur- och kulturmiljöer i Östergötland. - Linköping 1983.

Åtvidabergs kommun: Kommunöversikt. - Linköping 1981.

Valdemarsviks kommun: Kommunöversikt. - Valdemarsvik 1977.

Naturvårdsprogram för Åtvidabergs kommun.